

НАСТАНАК И ЕВОЛУЦИЈА ОРГАНИЗАЦИЈЕ BRICS

Радомир Стојковић*

Факултет за инжењерски менаџмент

Један од најзначајнијих неформалних видова сарадње у међународним односима је *BRICS*, који добија на значају у време глобалне економске кризе 2007/09. године. Постигавши консензус око заједничких националних и глобалних интереса, државе чланице (Бразил, Русија, Индија, Кина и Јужноафричка Република) од 2009. године заговарају и удружено раде на промени глобалног поретка и стварању функционалнијег мултилатералног и мултиполарног света. Врхунац релативно краткотрајне сарадње међу њима представља формирање Нове развојне банке *BRICS*, која је основана ради финансирања заједничких инфраструктурних пројеката и отворена је за нова чланства. Државе чланице *BRICS*-а имају велики значај и утицај на међународну сцену, како у економском, тако и политичком пољу. Такође, настоје да начине баланс између високоразвијених држава евроатлантског региона и остатка света.

Кључне речи: *BRICS*, мултилатерална сарадња, увоз, извоз, бруто светски производ, стране инвестиције

Увод

Иницијална идеја о формирању *BRICS*-а каквог данас познајемо потекла је од главног економисте *Goldman Sachs*-а Џима О`Нила. Истраживачи и аналитичари ове инвестиционе банке са О`Нилом на челу, резултате свог истраживања изнели су у публикацији *Building better global economic BRICs*.¹ Своје виђење глобалне економије изнели су крајем 2001. године, концентришући се на државе са највећим потенцијалом на глобалном нивоу – Бразил, Русију, Индију и Кину. Након тога, ова проблематика добија на значају. *BRICS* постаје аналитичка категорија у глобалном контексту и обухвата комплетну економску, политичку, финансијску и пословну сферу, док у академском и медијском смислу избија у приоритетне теме дискусије и анализе.

* radomir.stojkovic@fim.rs

¹ O'Neill, J. (2001) *Building Better Global Economic BRICs*, Global Economics Paper No: 66, Goldman Sachs Global Research Centre London, доступно на: <https://www.goldmansachs.com/insights/archive/archive-pdfs/build-better-brics.pdf> (датум приступа: 23.12. 2015.)

Формализација О`Нилове идеје

Први неформални састанак представника држава Бразила, Русије, Индије и Кине десио се 2006. године на маргинама састанка Генералне скупштине Уједињених нација. Спољнополитичка оријентација и деловање поменути четворке у глобалним оквирима била је тема тадашњег састанка. Неформална дипломатска координација и комуникација током поменутог састанка у Уједињеним нацијама имала је за резултат одлуку да се разговор са спољнополитичких тема прошири на све сфере друштва у оквиру ових држава.

Први званични састанак одржан је у Јекатеринбургу у Русији 2009. године. Светска економска криза² подстакла је координацију на више фронтова, од прелиминарног, чисто политичког до општедруштвеног. Током другог редовног састанка држава *BRIC-a* (*Brazil, Russia, India, China*) одлучено је да се у чланство прими и Јужноафричка Република као представница афричког континента и једна од најразвијенијих држава овог дела света. Тако је *BRIC* еволуирао у *BRICS*. Од почетног стадијума, који се заснивао на неформалним састанцима без званичних саопштења, *BRICS* је постао веома значајан фактор у економско-политичком и друштвеном контексту.

Стандардно *BRICS* представља групу која функционише од 2011. године и тежи да промени глобалну слику набоље, да смањи утицај најбогатијих држава света на остатак планете и успостави мултилатерализам какав је замишљен на крају Другог светског рата.

Оно што *BRICS* разликује од осталих интеграционих блокова, као што су Европска унија, Афричка унија, Северноамерички споразум о слободној трговини, Јужноамеричка интеграција, Асоцијација земаља југоисточне Азије или њена надградња *ASEAN* зона слободне трговине, јесте непостојање оснивачког акта овог блока. То значи да је *BRICS* организација (интеграција) неформалног карактера.³ Рад и функционисање овог блока не заснива се ни на каквој повељи, нити *BRICS* има тачну утврђену организациону структуру у смислу постојања секретаријата. Органограм, који постоји у свакој формалној организацији (институцији), зависи и мења се из године у годину, у зависности од теме и приоритетних задатака самита. Због тога се веома често у страниој литератури за овај, али и сличне видове сарадње, користи термин „форум”. Финансирање *BRICS-a*, такође, није предвиђено ниједном заједничком одлуком држава чланица. Основ његовог постојања и функционисања као блока лежи у израженој јавној вољи држава чланица да међусобно тесно сарађују и креирају модерни свет, који ће омогућити напредак сваком сегменту друштва. Јавно изражена воља у савременим међународним односима сматра се политичким механизмом. Другим речима, *BRICS* има одређени степен институционализације који је дефинисан на интеракцији пет држава чланица.

Веома битна фаза у побољшању *BRICS* институционализације, конкретније вертикалне институционализације, као и повећању политичке интеракције догодила се на јекатеринбуршком самиту 2009. године, када су се први пут званично састали ше-

² Последња финансијска и економска криза глобалног карактера одређује се као криза из периода 2007–2009. године.

³ Детаљније о неформалним светским блоковима и интеграцијама у: Stojković, R. (2013) *Alternativni vidovi transatlantske i svetske saradnje, Socioeconomica*, Vol. 2, № 4, стр. 405–416.

фови држава, односно влада,. Јачање сарадње у оквиру блока добија вишу инстанцу када је четворка одлучила да у чланство прими једну од афричких држава. То се десило током другог самита 2010. године у Бразилији. Наредне 2011. године Јужноафричка Република званично први пут учествује на самиту држава са највећим привредно-политичким потенцијалом у глобалним оквирима. Трећи самит је показао да постоји политичка воља да се дијалог између земаља чланица прошири и да се заснива на највишем нивоу одлучивања. Трећим самитом положај *BRICS*-а знатно је ојачан и створен је шири простор за дијалог и консензус у међународним оквирима. Поред формалног проширења на пет држава, кинески самит из 2011. године важан је јер је проширио списак тема агенде које се односе на привреду и финансије. Поред осталог, на овом самиту пружена је и политичка подршка подстицају и развоју специфичних заједничких пројеката у стратешким секторима за државе чланице, као што су пољопривреда, енергетика, наука и технологија. Домаћин четвртог самита била је Индија, док је 2013. године Јужноафричка Република по први пут организовала састанак *BRICS*-а. Бразил је 2014. године био организатор шестог самита, на којем је договорена сарадња у области финансија. Формирањем Нове развојне банке и формално-правно почела је сарадња из сфере финансија. Поред тога, самит из 2014. године је важан јер су по први пут састанцима *BRICS*-а присуствовали и гости. Наиме, лидери Уније јужноамеричких нација били су активни учесници појединих сесија овог форума. На овај начин државе чланице *BRICS*-а јасно су изразиле став за најширу глобалну сарадњу и успостављање новог поретка који ће бити заснован на мултилатералној сарадњи. Русија је по други пут била председавајућа *BRICS*-ом 2015. године. Главни самит петорке одржан је у координацији са Шангајском организацијом за сарадњу. Година 2015. је за Русију посебно значајна на глобалном плану, јер је велики број држава, пре свега Сједињене Америчке Државе и чланице Европске уније, увео Русији санкције економског и политичког карактера које су и до данас на снази. Карактеристика самита од 2016. године до данас је диверсификација, прилагођавање и креирање глобалних тенденција.

Оно што истраживачима често ствара проблеме јесте ситуација око самита и теме које се разматрају. Још од првог *BRICS* самита 2011. године државе чланице су се договориле око континуитета, тако да се он сматра трећим *BRICS* самитом, иако Јужноафричка Република није била чланица од почетка.

Поред представљене вертикалне институционализације, државе *BRICS*-а настоје да успоставе и што функционалнију хоризонталну институционализацију. То значи да ће сам форум ових пет држава бити укључен у што шири спектар друштвене акције. Изворно, основни мотив за покретање сарадње је чисто економске природе. Државе чланице су веома богате природним ресурсима. Поред тога, оне се сврставају у ред великих држава по критеријуму броја становника. Због тога теме о којима се расправља излазе из оквира економске сфере и обухватају најразличитија питања данашњице, као што су: људска безбедност, пољопривреда, енергетика, безбедност хране, информационо-комуникационе технологије, здравствена заштита, образовање и сл. Русија и Кина су сталне чланице Савета безбедности Уједињених нација, што показује значај на међународном нивоу. Када се све то узме у обзир, хоризонтална институционализација је апсолутно оправдана и неопходна.

Облици BRICS сарадње

У оквиру BRICS-а егзистирају најразличитији видови (сесије) сарадње. Зато је потребно направити разлику између главног самита и самита ових држава из појединих интересних сфера. Тако су се, на пример, министри финансија и гувернери централних (народних) банака најчешће сусретали у краткој историји овог форума. Високи званичници одговорни за сферу економије и финансија састају се најмање два пута годишње. Поред ове, и теме које се односе на безбедност хране, пољопривреду, енергетику и технологију третирају се на министарском нивоу. Сфера образовања и правосуђа све више добија на значају. Након потписивања уговора о оснивању Нове развојне банке и врховни судови држава чланица су успоставили тешку сарадњу. Повезаност корпоративне и академске сфере постојао је и раније, а након формализовања сарадње она је ојачана. Састанци који се одржавају у оквиру наведених интересних сфера одвијају се ван главног састанка и имају карактер састанка на врху, односно њима присуствују шефови држава, односно влада чланица BRICS-а. На главним састанцима дају се препоруке даље сарадње и указује на будуће тенденције, што значи да они имају стратешки карактер.

Може се закључити да је сарадња међу држава чланицама заснована на два стуба, по следећем принципу:

- први стуб подразумева координацију и мултилатералну сарадњу на форумским принципима са посебним фокусом на економско и политичко управљање;
- други стуб означава сарадњу између држава чланица (свеобухватна интрасарадња).

Када је у питању први стуб сарадње напори су усредсређени на реформу глобалне економско-политичке сфере. Русија, као некадашњи други тас биполарног света, настоји да изврши утицај на остале државе света и покрене питање реформисања глобалних институција. Овде се, пре свега, подразумева реформа монетарно-финансијских институција – Међународног монетарног фонда и Светске банке (тачније свих афилијација Групације Светске банке којих има пет). Посебна пажња, у оквиру главног састанка BRICS-а, посвећује се проблематици реформисања Организације Уједињених нација. Наиме, реформа ових институција је све чешће тема разговора различитих форума, па и BRICS-а, јер се глобална сцена с почетка друге деценије 21. века значајно променила у односу на педесете године прошлога века.⁴

Када је у питању други стуб BRICS-а, он подразумева широк програм интрасарадње из области пољопривреде, финансија, привреде и трговине, борбе против транснационалног криминала, науке и технологије, здравства и образовања, области безбедности и све важније подобласти безбедности хране.

Сарадња у области финансија достигла је највиши ниво. Ради финансирања развојних и инфраструктурних пројеката, одрживог развоја и, што је још битније, успостављања равнотеже у глобалним финансијама формирана је Нова развојна банка, која је почела са радом 2015. године, са почетним капиталом од 50 милијарди америчких долара.⁵

⁴ Детаљније о свим овим питањима на: <http://en.brics2015.ru/>

⁵ Детаљније о Новој развојној банци у: Stojković, R. (2016), Nova razvojna banka BRICS, *Bankarstvo*, Vol. 45, br. 2, str. 76-91.

Важно је нагласити и да је креиран нови инструмент – Аранжман о девизним резервама, који ће имати почетни фонд од 100 милијарди америчких долара. На тај начин државе чланице *BRICS*-а стварају услове за формирање функционалног мултиполаризма. Ове резерве су у функцији превазилажења краткорочних неликвидних ситуација држава чланица и одрживог раста и развоја. Циљ креирања овог инструмента јесте успостављање финансијске стабилности у међународним оквирима, чиме су државе чланице *BRICS*-а двоструко обезбеђене, јер су и чланице глобалних организација – Међународног монетарног фонда и афилијација Групације Светске банке. Овај фонд постао је оперативан током 2016. године.

Табела 1 – Структура *BRICS* аранжмана о девизним резервама

Држава	Уписани капитал у милијардама US \$	Приступ средствима	Гласачка моћ у %
Бразил	18	18	18,10
Русија	18	18	18,10
Индија	18	18	18,10
Кина	41	21	39,95
Јужноафричка Република	5	10	5,75
УКУПНО	100	85	100.00

(Извор: <http://brics.itamaraty.gov.br/media2/press-releases/220-treaty-for-the-establishment-of-a-brics-contingent-reserve-arrangement-fortaleza-july-15>)

Оснивање Нове развојне банке и креирање Аранжмана први је корак у процесу институционализације *BRICS*-а. Консолидација и продубљивање сарадње и партнерства у економско-финансијској сфери наговештава потенцијал овог форума.

Шести *BRICS* самит, одржан у Бразилу, у Форталезеу 2014. године, отворио је ново поглавље у развоју овог блока. Бразил је као председавајући самитом отворио теме које су значајне како за сам Бразил тако и за комплетан јужноамерички континент. Поред дискусије о развојној банци, једна од кључних тема било је сиромаштво и социјална политика. Одржив развој намеће се као главни глобални проблем. Због различитих природно-друштвених карактеристика држава у свету, главни проблем на глобалном нивоу јесте непостојање јединствене стратегије одрживог развоја. Отварањем ове теме, државе чланице *BRICS*-а су показале велики степен друштвене одговорности, али и одлучност да се суоче са отвореним питањима из социјалне, економске и сфере животне средине, али и политике и права. Због тога је агенда која је креирана за седми самит добила статус стратешке. На седмом самиту усвојене су

стратегије и препоруке које су, по препоруци агенде из претходне године, добиле статус стратешких докумената. Из бразилског угла, активности и чланство у *BRICS*-у је значајно, јер остале четири државе чланице представљају регионалне и глобалне лидере и силе. Руковођење и учешће у раду овог форума отвара Бразилу нове могућности на глобалном нивоу, које није у могућности да оствари делујући јединствено и унилатерално. Поред појединачног значаја за државе чланице у међународним односима, *BRICS* се својим радом све више консолидује и изграђује институционално и из облика форума настоји да прерасте у формални интеграциони блок.

Састанци министара спољних послова *BRICS*-а су од посебног значаја. Одржавају се два пута годишње, а захваљујући организационој структури институција глобалног карактера и неколико пута у току календарске године. Наиме, лидери и министри координирају своје функционисање и током заседања различитих тела Уједињених нација. Иако су састанци неформалног карактера, имају великог утицаја како на сам *BRICS*, тако и на тенденције у оквиру Организације Уједињених нација. Кроз *BRICS* Индија и Бразил настоје да побољшају своју улогу у оквиру Уједињених нација. Поред тога, састанци „петорке” одржавају се и за време самита Групе 20. Ови неформални састанци, на маргинама састанака у оквиру Уједињених нација и Г20, поред тога што олакшавају координацију унутар самог *BRICS*-а подижу његов значај у међународним односима.

Државе чланице *BRICS*-а имају велики значај у међународним економским односима. Оне учествују у:

- укупној светској популацији са 41%;
- укупној светској територији са 29,6%;
- стварању светског бруто производа са преко 32%.⁶

Разлози интеграције Јужноафричке Републике у *BRICS*

Често се разматрају разлози за учешће Јужноафричке Републике у *BRICS*-у. Постоје мишљења да је најјужнија држава афричког континента само статични део овог јаког савеза, као и то да је на њеном месту могла бити и Нигерија са истом улогом. Ипак, представници економско-политичке елите *BRIC*-а образлажу чланство Јужноафричке Републике у оквиру овог блока следећим аргументима:

– њена компаративна предност у односу на остале афричке државе огледа се у природним богатствима, пре свега рудном потенцијалу. Наиме, ова држава је богата природним резервама платине, мангана, хрома и злата. Ови метали на глобалном тржишту имају високу цену, а процес купопродаје се, углавном, унапред уговара, чак три до пет година. Поред тога, рударство је веома добро правно регулисана делатност, а техничко-технолошки процес који се користи у експлоатацији рудних богатстава је на завидном нивоу, што се не би могло рећи за остале државе Африке;

– њено финансијско тржиште је најразвијеније на тлу Африке. Високософистициране финансијске услуге и активности берзе сврставају ову државу у топ 5 земаља са најразвијенијим финансијским сектором на глобалном нивоу;

⁶ *BRICS Joint Statistical Publication 2018*, Statistics South Africa, Pretoria, South Africa

– напредак који је остварила у области науке, технологије и иновација у последњих двадесетак година веома је битан критеријум којим су се лидери *BRIC*-а руководили приликом одлучивања о позиву у чланство;

– један је од најбитнијих регионалних актера у економско-политичком смислу. Чланица је Афричке уније, Групе 77 (која је до недавно имала веома битну улогу у оквиру Уједињених нација) и активно учествује у раду Групе 20;

– водећа је држава света у промовисању инклузивних формација и заговара став да се Африка (као континент) мора активније ангажовати у активностима од глобалног значаја и на тај начин сама одреди пут развоја и просперитета;

– једина је држава у свету која је процес политичке трансформације остварила у најкраћем року.⁷

Сарадња у оквиру *BRICS*-а заснована је искључиво на економским критеријумима. Међутим, политичка сфера сарадње није запостављена и не налази се у другом плану, без обзира на то што све државе чланице нису територијално повезане. Када је реч о демографским карактеристикама, Нигерија је била у предности у односу на Јужноафричку Републику, јер бројност њене популације износи скоро 160 милиона становника.⁸ Данас, нигеријска популација броји преко 180 милиона становника. Разлог за давање предности Јужноафричкој Републици над Нигеријом лежи у политичкој ситуацији у тим државама. Наиме, висок степен корупције, неизграђеност институција, изражени политички ризик, верска и национална нетрпељивост националних група надвладали су економске потенцијале које Нигерија има. Кроз историју, Нигерија је показала велики потенцијал у економском, научно-технолошком и истраживачком контексту. Све то, као и природни потенцијали (налазишта нафте и племенитих метала) запали су у други план због политичке нестабилности. С друге стране, Јужноафричка Република своју компаративну предност остварује преко експлоатације злата, дијаманата и платине кроз високософистициране производне погоне, изграђене инфраструктуре, затим веома добрим корпоративним перформансама, израђеном културом иновација, лаким приступом финансијском сектору за финансирање почетног бизниса, веома напредним банкарским системом и функционисањем регулаторних институција.

Ширење утицаја *BRICS*-а на афрички континент, током средњорочног периода, може лако довести до прерастања *BRICS*-а у *BRINCS* са пуноправним чланством Нигерије, која обезбеђује ново велико тржиште, приступ западном делу Африке и јачање сарадње на глобалном нивоу. На Нигерији је да спроведе неопходне реформе које ће довести до успостављања функционалне демократије, сузбијања насиља, успостављања реда и закона, смањења економске неједнакости, друштвене и културне подељености, сиромаштва и незапослености међу становништвом.

Када се ради о позицији Јужноафричке Републике у међународним оквирима, треба рећи да је ова држава сличан загађивач као и Канада или Аустралија. Наиме, ове две државе представљају велике експлоататоре угља за производњу елек-

⁷ Besada, H., Tok E. & Winters, K. (2013) South Africa in the BRICS –Opportunities, Challenges and Prospects, *Africa Insight*, Vol 42 (4) – March 2013.; *South Africa's position in BRICS* (2013) Quarterly Bulletin – January to March 2013, Republic of South Africa, Pretoria

⁸ www.worldometers.info/world-population/nigeria-population/

тричне енергије. И Јужноафричка Република велике количине угља користи у производњи електричне енергије чиме, у укупној емисији штетних гасова по озонски омотач и природну средину, на тлу Африке учествује са скоро 40%.

И пре приступања *BRICS*-у удео кинеских инвестиција у Јужноафричкој Републици био је на завидном нивоу. Јужноафричка Република је земља домаћин кинеском капиталу, пре свега у рударском и банкарском сектору, све више и у индустрији информационо-комуникационих технологија. Све значајније секторе представљају и биотехнологија, људски ресурси и услуге у најширем смислу овог појма.

Интересне сфере и дијалог у оквиру *BRICS*-а

Изворно, *BRICS* је замишљен као имагинарна интеграција економија са највећим потенцијалом на глобалној сцени. Дешавања с краја 2007. године и током 2008. године омогућила су институционализацију сарадње и стварање предуслова за креирање глобалне економско-политичке сцене, каква је замишљена након Другог светског рата.

Светска економска криза (2007–2009) дала је ветар у леђа и подстакла економије у развоју да се још интензивније укључе у решавање глобалних проблема, без обзира на то да ли се радило о политичким или економским питањима. Група 20 најразвијенијих држава и држава са највећим економско-политичким потенцијалом, свој значај добија управо у време ескалације последње глобалне кризе. Глобална економија била је у озбиљним проблемима. Берзе широм развијеног запада биле су у „црвеном”, инвеститори су се повлачили из крупних пројеката, а велики производни системи били су суочени са високом стопом неликвидности. На маргинама првог званичног састанка Г20, након избијања светске кризе, лидери Бразила, Русије, Индије и Кине схватили су да је кризно време идеална ситуација за нове пројекте на међународној сцени. Индија и Кина биле су једне од ретких држава које су у најтежем економском периоду остваривале привредни раст. Успостављање формалне сарадње, као што је већ речено, заснивало се на чисто економским темама. До данас *BRICS* се развио у неформалну интеграцију са значајним утицајем на глобалне тенденције.

У оквиру *BRICS* самита дискутује се о најразличитијим темама и проблемима данашњице. Као приоритетне области и теме издвајају се:⁹ финансије и централне банке; трговина; пословна сарадња; академска сарадња и *think tanks* савет; здравствена политика, заштита и осигурање; наука и технологија; безбедност; пољопривреда; статистика.

Када се ради о сфери **финансија** и пратећом политиком централних и развојних банака треба напоменути да је ова област једна од кључних у процесу сарадње држава чланица *BRICS*-а. И пре званичног организовања форума, министри финансија су се састали у Сао Паулу, на самиту Групе 20. Тема тог састанка Групе 20 била је глобална финансијска и економска криза и потенцијална решења. Као један од горућих проблема, криза је утицала на продубљивање сарадње међу индустријски најразвијенијим државама света. Може се рећи да је глобална криза један

⁹ Прилагођено према: *The strategy for BRICS economic partnership* (2014) Ufa, Russian Federation; и *Ufa Declaration*, VII BRICS Summit, Ufa, Russia, July 9, 2015.

од разлога формирања BRICS-a. Од те 2008. године министри финансија и гувернери централних банака редовно се састају на самитима BRICS-a, али и полугодишњим заседањима Међународног монетарног фонда, Светске банке и економских савета у оквиру Организације Уједињених нација. У оквиру финансијске сарадње BRICS-a егзистира и Финансијски форум, који чине представници националних развојних банака држава чланица. Ради се о следећим националним развојним финансијским институцијама: *National Bank for Economic and Social Development* (Национална банка за економски и друштвени развоја Бразила), *Vnesheconombank* (Државна банка за економски развој и спољноекономске послове Русије), *Export-Import Bank of India* (Извозно-увозна банка Индије), *China Development Bank Corporation* (Кинеска банкарска корпорација за развој) и *Development Bank of Southern Africa* (Развојна банка Јужноафричке Републике). Представници ових финансијских институција састају се у исто време када и шефови држава и влада. Састанци овог типа називају се Финансијски форум BRICS. Развојне банке држава чланица BRICS-a потписале су, до данас, 8 уговора о финансијској сарадњи.

Трговина је једна од најзаступљенијих тема разговора, не само у оквиру BRICS-a, већ и на глобалном нивоу. Као најмногољудније државе света логично је да не запостављају сферу привреде која доноси највеће приходе и профите. Састанци из области трговине одржавају се на министарском нивоу. Министри трговина, сада већ традиционално, своја заседања имају непосредно уочи главног самита. Поред тога, министри задужени за овај привредни сегмент састају се и на маргинама састанака Светске трговинске организације. Неформално тело BRICS-a које је задужено за ову сферу сарадње назива се Контакт група за економска и трговинска питања. Ова група одговорна је за предлагање институционалног оквира и конкретних мера које су у функцији проширења сарадње на економском и трговинском плану између држава чланица BRICS-a.

Пословна сарадња покренута је 2010. године, а настављена и проширена укључењем Јужноафричке Републике. На бразилску иницијативу и предлог, поменуте године први пут је одржан Бизнис форум. Одржава се уочи главног самита, а његов циљ огледа се у проширењу и побољшању трговинских односа и међусобних инвестиција, укључујући и идентификацију нових пословних могућности. Бразил је овом иницијативом имао намеру да промовише област малих и средњих предузећа и туризма, јер су велики производни системи ове државе били ван функције, а промовисањем туризма утицали су на развој услужног сектора. Пословни савет, у оквиру бизнис сарадње, основан је 2013. године. Поред давања препорука из области трговине и инвестиција, овај савет се бави и истраживањем и анализом пословног окружења, како у оквиру држава чланица BRICS-a, тако и њихових главних партнера у међународним односима. Савет се састоји од чланова који морају имати функцију генералног директора у својим компанијама (CEO). Ради се о веома утицајним појединцима из пословног света, који након састанка своје извештаје и препоруке достављају лично лидерима главног самита.

Академски форум и Think tanks савети BRICS-a одржавају се једном годишње. Састанци се, углавном, обављају пре главног самита и једни су од најбројнијих. Наиме, велики број еминентних професора, истраживача из свих научних области из свих држава чланица активно учествује у креирању глобалне академске свести. Академски

форум и *Think tanks* савети представљају важну инстанцу, јер активно учешће у раду узимају појединци из цивилног друштва који нису политички представници држава из којих долазе. Састанци обезбеђују оригинални *brainstorming* из држава чланица о изазовима и могућностима са којима се сусреће BRICS, али и свет генерално. BRICS-ов *think tanks* савет основан је 2013. године и састоји се од следећих националних институција: Институт за примењена економска истраживања Бразила; Руски национални комитет за истраживање BRICS-а; Огледно-истраживачка фондација Индије; Кинески центар за савремене глобалне студије и Истраживачки савет за друштвене науке Јужноафричке Републике. Препоруке и мишљења *Think tanks* савет упућује лидерима главног самита. Академски форум и *Think tanks* савет су 2014. године одржали један од најпродуктивнијих састанака на којем су обухваћене све сфере науке и образовања.

Здравственој политици, заштити и осигурању све више се посвећује пажња на глобалном нивоу. Министри здравља BRICS-а редовно се састају од 2011. године. Поред ових редовних састанка, у оквиру редовног функционисања Светске здравствене организације, представници држава чланица BRICS-а одржавају неформалне састанке којима учвршћују координацију и сарадњу у овој области. Ова сфера сарадње добија на значају, јер се број становника планете драстично повећао у последњих педесетак година, а поједине заразне инфекције за које се сматрало да су изумрле, поново активирале и мутирале. Због тога постоји тенденција ка формирању јединствене здравствене мреже за технолошку сарадњу. Неки од циљева ове иницијативе били би промовисање, трансфер и приступ технологијама које ће омогућити и повећати доступност здравствене заштите свих становника држава чланица, али и снижење цене лекова у државама у развоју. Састанци из ове области имају карактер министарског самита. Оквир за сарадњу у области здравства и здравствене заштите који има за циљ промовисање пројекта из ове области усвојен је 2013. године.¹⁰

Област **науке и технологије** постаје све значајнија тема у глобалним институцијама. Пратећи глобалне трендове, BRICS улаже посебне напоре и у повећање сарадње на овом пољу. Од 2011. године одржано је неколико састанака који су се бавили научним и техничко-технолошким развојем. Међутим, први формални састанак министара за науку и технологију одржан је 2014. године. За време бразилског председавања, током 2014. године, успостављен је стратешки оквир за сарадњу у области науке и технологије. Потписани меморандум настоји да промовише партнерство држава чланица BRICS-а са осталим државама у развоју, а све на основу искустава и на комплементарности рада земаља чланица BRICS-а. Посебна пажња посвећује се истраживању мора и океана, односно океанографији. Највећа открића остварена су управо у овој области. Поларна истраживања, као и истраживања Антарктика и океанских просторана посебно су обећавајућа.

Безбедност је проблематика која је последње две деценије константно у жижи интересовања, не само научно-стручне, већ и најшире јавности. Први састанак који је обрађивао ову проблематику одржан је 2009. године. Када је реч о безбедности треба напоменути да ова област обухвата најшири концепт друштвене (људске) безбедности. У оквиру ове сесије разговора не учествују само стручњаци из безбедносних

¹⁰ Детаљније о системима здравствене заштите у оквиру чланица BRICS-а у Тотић, И. (2012) Земље квинтета – карактеристике здравствених система и проблеми у њиховом функционисању, *Здравствена заштита*, бр. 6, децембар 2012, стр. 6-19.

наука већ и из области економије, права, медицине, биологије, информационо-комуникационих технологија и сл. За време председавања Јужноафричке Републике BRICS-ом успостављена је Радна група за cyber безбедност. Циљ њеног формирања је координација у међународним оквирима, јер је cyber криминал преузео примат од конвенционалног криминала и веома га је тешко открити и пратити. У оквиру безбедносног форума дискутује се о најширим безбедносним питањима. Као кључна питања, поред cyber криминала, идентификовани су и тероризам, регионалне кризе, локални и расни сукоби, као и безбедност у области транспорта.

Примарни сектор одувек је био носилац раста и развоја националних економија. **Пољопривреда** је још један сегмент који су државе чланице BRICS-а означиле као приоритетан. Министри пољопривреде и аграрног развоја први пут су одржали састанак 2010. године. Наредне 2011. године већ је усвојен Акциони план за ову област на средњи рок, за период од 2012. до 2016. године. Пољопривредни потенцијал држава чланица BRICS-а је огроман. Русија је једна од највећих држава увозница пољопривредних добара и производа, док Бразил и Кина имају површине које су под засадама веће од појединих држава Европе.

Да би се на адекватан начин водила евиденција о расту сарадње између држава унутар BRICS-а **статистика** се наметнула као обавезан сегмент рада. Од 2010. године BRICS заједнички издаје статистичку публикацију о међусобној сарадњи и најзначајнијим сегментима сарадње држава чланица са трећим државама. Стручњаци из ове области се редовно састају са циљем да се на крају сваког председавања изда документ о протеклој години. *BRICS Joint Statistical Publication* је званични назив документа који се публикује у сарадњи са свим интересним сферама у оквиру форума.

На самиту у Уфи, у Русији, 2015. године, потписан је Меморандум о разумевању за креирање заједничке интернет презентације.¹¹ Поред тога, овај самит је проширио поља заједничког деловања и на сферу културе, потписивањем Уговора о сарадњи на пољу културе¹², али и учврстио сарадњу на научно-технолошком пољу кроз потписивање новог меморандума о разумевању и сарадњи у области науке, технологије и иновација.¹³

Карактер BRICS формата је специфичан по томе што државе чланице имају велике могућности за проширење не само економске, већ и научне и техничке сарадње, али и повезивања самих заједница, а све на основу међусобне комплементарности друштава држава чланица. Наиме, оно што је заједничка карактеристика свих држава јесте да имају огромне базе ресурса. Преко 2/5 светске популације живи и ради у државама чланицама BRICS-а, док територијално спадају у највеће државе света.

Повезивање је битан предуслов за побољшање конкурентности, па његово јачање представља заједничку потребу свих земаља чланица BRICS-а. У том контексту донете су бројне иницијативе које су значајне за процес повезивања, који би требало ојачати на свеобухватан, интегрисан и систематичан начин у кључним областима, укључујући координацију политике, повезивање инфраструктуре, трговине, финансијске интеграције и људи међусобно. Поред тога, за укупан и ефикасан процес

¹¹ *Memorandum of Understanding on the Creation of the Joint BRICS Website*: доступно на: <http://brics.itamaraty.gov.br/agreements> (датум приступа: 15. 10. 2017)

¹² *Agreement on Cooperation in the Field of Culture*

¹³ *Memorandum of Understanding on Cooperation in Science, Technology and Innovation*

повезивања неопходно је повезати се и институционално, физички у смислу саобраћајно-комуникационих веза, на нивоу људи, односно *people-to-people* повезаности, као и у области образовања, туризма и кретања радне снаге.

Интересантно је да државе овог блока деле и неке заједничке проблеме. Наиме, након реструктурирања својих привреда, друштвених и економских промена, суочиле су се са великом подељеношћу и неједнакошћу унутар својих граница. Превазилажење проблема који су настали у процесу транзиције комплетних друштава, побољшање животног стандарда становништва и модернизација друштва кроз развој *hi-tech* индустрије основни су задаци свих пет држава *BRICS*-а.

Када је реч о комплементарним предностима, Русија највише заговара њихово искоришћавање. Наиме, она предлаже да *BRICS* партнери заједничким и удруженим снагама решавају велике проблеме који се тичу развоја енергетског сектора, мирног коришћења простора (друмског, ваздушног и поморског), авио-инжењеринга, побољшања квалитета јавних здравствених услуга кроз сарадњу у телемедицини и фармацијској сфери. Поред тога, она инсистира и на реализацији низа пројеката из области информационо-комуникационе технологије – од производње наноматеријала и биогорива друге генерације и других производа који ће унапредити пољопривредне методе и истовремено имати позитивних ефеката на глобалне климатске промене. Међу руским геостратезима постоји велико интересовање и тежња да се сарадња са *BRICS* партнерима прошири и продуби, јер су чланице повезане истим интересима. Философија *BRICS* постало је ново подручје и један од приоритета руске спољне политике. Самит у Уфи на највишем нивоу говори у прилог томе, јер је руски председник на отварању самита изјавио: „Комбинација компаративних предности наших земаља нам даје користи у различитим областима, даје нам јединствени подстицај за сарадњу ... тако да сарадња наших земаља има велику и светлу будућност”.¹⁴

На основу бројних меморандума, стратегија и препорука који су усвојени на досадашњим заседањима *BRICS*-а може се закључити да сарадња даје резултате. Још је значајније што она има велики глобални утицај и утиче на бројна друштвена дешавања. У кратком року *BRICS* формат ће и даље бити заснован на нивоу форума и поред тога што је економска, односно сарадња у области финансија отишла најдаље. Најбитније је да се форум и даље заснива на принципима динамичности, флексибилности, консензуса и интеракције, иако нема чврсту организациону структуру. Државе чланице – Бразил, Русија, Индија, Кина и Јужноафричка Република одлично се допуњују у пракси међународних економских односа, тако да улога ове групе постаје важнија и у глобалном контексту све присутнија. Неки теоретичари говоре да су светски изгледи, у ствари, *BRICS* изгледи.

BRICS изазови

Упркос свим позитивним аспектима, постоји велики број озбиљних проблема који могу стати на путу *BRICS* развоја. Најпре, сувише је рано да се каже да је *BRICS* организација, јер она то формално и није. Данас је то само форум без институционалне структуре развијене на потребном нивоу. Поред тога, не постоји јасан одго-

¹⁴ www.rt.com

вор на питање када би требало са формата форума прећи на виши формат интеракције и сарадње. Није познато ни то да ли постоји идеја и жеља за прерастањем форума у институционалнији формат сарадње.

Следеће питање које је отворено тиче се визије будућности света. Иако државе чланице *BRICS*-а имају исте глобалне интересе, имају различите погледе на своју будућу улогу у глобалним дешавањима и на начин његовог постигнућа. Кинеска тенденција је више него очигледна. Кроз *status quo* настоји да се што дубље инфилтрира у глобалне институције у којима за сада, и поред тога што је економска сила број два у свету, нема значајнијег ауторитета. Бразил настоји да ојача своје позиције на западној хемисфери кроз доминацију на јужноамеричком континенту. Индија своје политичко-географске проблеме решава кроз конкретну сарадњу са западним силама (САД, Немачка, Француска). Русија покушава да се оствари у свим сферама одједном. Настоји да поврати углед и снагу Совјетског Савеза чија је наследница. На економском плану може се рећи да су релативно успешни. Свој успех граде на пољу енергетике, безбедности и наменске индустрије. У осталим области су веома слаби. Једино се Јужноафричка Република налази на периферији геополитичке табле.

Поред ових проблема јавља се још један потенцијални. Наиме, све државе чланице *BRICS*-а су конкуренти једни другима у глобалном смислу. Немогуће је негирати и занемарити чињеницу да су велики ривали у економској сфери и да настоје да велике количине вишка капитала из високоразвијеног Запада привуку ка својим домицилним тржиштима.

Потенцијалним проблемима овде није крај. Упркос постојању *BRICS* форума, ове државе комуницирају и сарађују у ужим дијалог-форумима као што су Русија–Индија–Кина и Индија–Бразил–Јужноафричка Република. Штавише, државе чланице *BRICS*-а неће смањивати и укидати сарадњу у поменутим уским форматима и то у кратком року неће бити тема разговора у оквиру велике петорке.

Неки чланови индијског парламента све чешће заговарају потенцијалну сарадњу у КИНДИЈА формату. Његова појава и формализација узрокована је географском близином Кине и Индије и њиховом статусу као брзорастуће светске економије. Укупно становништво двеју држава чини 2,6 милијарди људи, што чини једну трећину светске популације. Поред тога, различити сектори њихових развијених индустрија међусобно су комплементарни. Тако је, примера ради, Кина развила прерађивачку индустрију и инфраструктуру, док је Индија веома развијена у области информационих технологија и услужном сектору.

Да би се сарадња подигла на виши институционални ниво неопходно је да државе чланице *BRICS*-а превазиђу све своје проблеме ако заиста желе да радикално промене међународни поредак. С тим у вези, билатералне и трилатералне интеракционе форме не би требало да ометају функционисање и ефикасност *BRICS*-а.

Спољнотрговински аспект држава *BRICS*-а

Спољнотрговински односи држава чланица *BRICS*-а имају дугу историју. Наиме, тако велика тржишта никада нису успела да опстану самостално. Након увођења тржишних реформи, не само ове државе већ и све остале, схватиле су моћ међународне сарадње и размене.

Табела 2 – Извоз у оквиру држава чланица BRICS-а у 2013. години

Држава	Бразил	Русија	Индија	Кина	Јужноафричка република	Σ BRICS
Бразил		1,23	1,29	19,01	0,76	22,29
Русија	0,38		1,32	6,76	0,05	6,83
Индија	1,82	0,72		4,88	1,71	9,13
Кина	1,63	2,25	2,19		0,76	8,51
Јужноафричка Република	0,69	0,42	3,15	12,66		16,92

(Извор: Aleksashenko, S. (2015) *BRICS: dead or alive? Growth without Representation: The Limits of the BRICS Challenge to the West*, Center on global interests, Washington)

Претходна табела (бр. 2) одсликава моћ сарадње међу држава чланицама BRICS-а. Кина је значајно тржиште за извоз многим државама света, па тако и удаљеном Бразилу и Јужноафричкој Републици. Наиме, 19,01, односно 12,66% укупне вредности извоза Бразила односно Јужноафричке Републике отпада на Кину. Када се посматрају збирно све државе чланице на примеру Бразила и Јужноафричке Републике види се колико је важно формирање овог блока. Више од петине укупне вредности извоза, прецизније 22,29% Бразила одвија се у оквиру BRICS-а. Јужноафрички извоз у оквиру BRICS-а износи 16,92%. Када се ради о осталим државама треба нагласити да су оне огромна тржишта и да удели од 6,83, 9,13 и 8,51% уопште нису занемарљиви, јер и остале државе света у Русији, Индији и Кини виде своје приоритетне извозне партнере.

Слична је ситуација и са увозом у оквиру BRICS-а. Година 2013. показала је да је сарадња између држава чланица на високом нивоу, што је био главни мотив за почетак преговора о формирању банке која већ сада има развојни карактер и залаже се за финансирање инфраструктурних пројеката који ће ојачати сарадњу ових пет тржишта.

Табела 3 – Увоз у оквиру држава BRICS-а у 2013. години

Држава	Бразил	Русија	Индија	Кина	Јужноафричка Република	Σ BRICS
Бразил		1,12	2,65	15,57	0,3	19,64
Русија	1,11		0,06	16,88	0,15	18,2
Индија	0,82	0,82		11,08	1,58	14,3
Кина	2,78	2,03	0,87		2,48	8,16
Јужноафричка Република	1,55	0,37	5,2	15,48		22,6

(Извор: Aleksashenko, S. (2015) *BRICS: dead or alive? Growth without Representation: The Limits of the BRICS Challenge to the West*, Center on global interests, Washington)

Од укупне вредности увезене робе Бразила скоро петина, тј. 19,64% дошло је из држава BRICS-а. Велики проценат у укупној структури увоза и осталих чланица отпада на интра-BRICS увоз. Из треће табеле се види да Русија чак 18,2% производа и услуга увози из преостале четири државе чланице BRICS-а. Јужноафричка Република има појединачно највећи проценат интра-BRICS увоза у увозној структури, који износи 22,6%.

Табела 4 – Учешће чланица BRICS-а у стварању бруто светског производа у 2018. години

Држава	Бразил	Русија	Индија	Кина	Јужноафричка Република	Σ BRICS
Процентуално учешће	2,49	3,09	7,69	18,7	0,59	32,56

(Извор: *World Economic Outlook Database*, October 2018, доступно на: www.imf.org)

У 2013. години државе чланице BRICS-а су у стварању глобалног производа учествовале са 20,94%.¹⁵ Овај показатељ говори у прилог снази овог форума. Економски односи засновани на фер трговини у међународним оквирима учинили су да овај проценат у 2015. години порасте на 27%, да би у 2018. години чланице BRICS-а у бруто светском производу учествовале са чак 32,56%. Кина, као највећи производни погон на свету, у оквиру BRICS-а највише доприноси таквој ситуацији.

Стране инвестиције у оквиру BRICS-а

Стране директне инвестиције су најчешћи облик улагања у државе ван националних граница. Отвореност економије је општи услов за привлачење страних инвеститора.

Табела 5 – Билатерални однос кретања страних директних инвестиција држава BRICS-а у периоду од 2003. до 2013. године у милионима \$

Држава	Бразил	Русија	Индија	Кина	Јужноафричка Република	Укупно
Бразил		528	462	1.613	25	2.628
Русија	117		4.976	5.895	1.377	12.365
Индија	3.568	2.511		10.622	5.381	22.082
Кина	12.769	12.272	14.273		1.818	41.132
Јужноафричка Република	1.352	326	574	7.761		10.013
Укупно	17.806	15.637	20.286	25.891	8.601	88.220

(Извор: Prabhakar, A. K., Azam M., Bakhtyar, B & Yusnidah, I. (2015) Foreign Direct Investment, Trade and Economic Growth: A New Paradigm of the BRICS, *Modern Applied Science*; Vol. 9, No. 12; 2015)

Стране директне инвестиције добијају на значају након пада самоуправних социјалистичких система осамдесетих година прошлога века. Мултинационалне компаније су носиоци највећих страних улагања. Табела 5 показује вредност укупних страних улагања за период од 2003. до 2013. године унутар BRICS-а. Своје велике профите кинески пословни свет улаже широм света. Табела јасно показује да је учешће кинеских инвеститора на завидном нивоу. Наиме, скоро половину од укупног износа страних директних инвестиција у оквиру BRICS-а обезбеђује Кина. По-

¹⁵ Aleksashenko, S. (2015) BRICS: dead or alive? Growth without Representation: The Limits of the BRICS Challenge to the West, Center on global interests, Washington

ред тога што су кинески инвеститори највећи улагачи, тржиште Кине је привукло највише инвеститора из држава чланица *BRICS*-а. Ни остале државе форума не остају у међународним инвестиционим активностима. Русија је у посматраном периоду уложила преко 12 милијарди америчких долара у партнерска тржишта. И поред тога што многи оспоравају учешће и значај Јужноафричке Републике за *BRICS*, ова афричка држава је уложила преко 10 милијарди долара у његове привреде.

У наредној табели приказан је однос прилива и одлива страних директних инвестиција у оквиру *BRICS*-а. И у овом параметру Кина предњачи. Укупан износ страних директних инвестиција који је дошао у најмногљуднију државу планете је за преко 15 милијарди америчких долара мањи од износа који су кинески инвеститори уложили у неке од држава чланица *BRICS*-а. Подаци из шесте табеле показују економску моћ држава у глобалним размерама. Наиме, само јаке и стабилне економије могу да дозволе себи да им домицилна предузећа улажу овако велике суме новца у иностраним државама. У међународним економским односима одлив страних директних инвестиција представља параметар економске снаге државе.

Табела 6 – Интра-*BRICS* биланс страних директних инвестиција у периоду од 2003. до 2013. године у милионима \$

	Бразил	Русија	Индија	Кина	Јужноафричка Република
Одлив СДИ	2.628	12.365	22.082	41.132	10.013
Прилив СДИ	17.806	15.637	20.286	25.981	8.601
Разлика	-15.178	-3.272	1.796	15.241	1.412

(Извор: Prabhakar, A. K., Azam M., Bakhtyar, B & Yusnidah, I. (2015) Foreign Direct Investment, Trade and Economic Growth: A New Paradigm of the BRICS, *Modern Applied Science*; Vol. 9, No. 12; 2015)

Међу *BRICS* инвеститорима могу се разликовати две групе. У прву групу спадају инвеститори који улажу у сектор производње и енергетике. То су углавном велике компаније из Бразила, Кине и Русије. Другу групу сачињавају инвеститори који се баве услужним делатностима. Услужна област у којој је највише улагано у протеклом периоду јесу информационо-комуникационе услуге. Кина и Индија посебно су биле интересантне страним инвеститорима због јефтине радне снаге. Сектор енергетике је посебно важан у процесу кретања капитала у оквиру *BRICS*-а, јер су државе чланице веома богате природним ресурсима и истовремено представљају техничко-технолошки напредна друштва.

Закључак

Замишљен као форум *BRICS* је настао у време ескалације кризе глобалног карактера. Од почетних, чисто економских тема и дискусије о функционисању глобалних институција, пре свих Уједињених нација, Међународног монетарног фонда и Светске банке, *BRICS* је прерастао у озбиљан скуп који тежи општој институционализацији. Први корак ка томе начињен је формирањем Нове развојне банке *BRICS*.

Сарадња у оквиру држава чланица одвија се на неколико нивоа и кључних области. Представљајући интересне сфере око којих се воде мултилатералне ди-

скусије (од економских питања, преко проблематике безбедности, до сфере образовања и науке, техничко-технолошког напретка, здравства, пољопривреде и културе) може се закључити да државе чланице BRICS-а истовремено настоје да промене констелацију моћи у међународним (економским) односима и да створе алтернативни глобални поредак заснован на делотворном мултилатерализму.

Због економског значаја које имају у глобалном контексту, државе чланице BRICS-а утичу на бројна друштвена питања. Уколико би се правно регулисала политичка сарадња ових држава, створили би се услови за формирање мултиполарног света, чему поторка тежи. Економска моћ чланица BRICS-а, појединачна и укупна, превазилази све изазове и утиче на појединачни друштвено-економски, али и глобални раст и развој.

Литература

[1] Aleksashenko, S. (2015) *BRICS: dead or alive? Growth without Representation: The Limits of the BRICS Challenge to the West*, Center on global interests, Washington

[2] Besada, H., Tok E. & Winters, K. (2013) South Africa in the BRICS –Opportunities, Challenges and Prospects, *Africa Insight*, Vol 42 (4) – March 2013.

[3] O'Neill, J. (2001) *Building Better Global Economic BRICs*, Global Economics Paper No: 66, Goldman Sachs Global Research Centre London,

[4] Stojković, R. (2013) Alternativni vidovi transatlantske i svetske saradnje, *Socioeconomica*, Vol. 2, № 4, str., 405 – 416.

[5] Stojković, R. (2016), Nova razvojna banka BRICS, *Bankarstvo*, Vol. 45, br. 2, str. 76-91.

[6] Тотић, И. (2012) Земље квинтета – карактеристике здравствених система и проблеми у њиховом функционисању, *Здравствена заштита*, бр. 6, децембар 2012, стр. 6-19.

[7] *Agreement on Cooperation in the Field of Culture*, доступно на: <http://en.brics2015.ru/> (датум приступа: 12. 10. 2017.)

[8] *BRICS Joint Statistical Publication 2018*, Statistics South Africa, Pretoria, South Africa, доступно на: <http://www.statssa.gov.za/wp-content/uploads/2018/11/BRICS-JSP-2018.pdf> (датум приступа: 13.02.2019.)

[9] <https://www.goldmansachs.com/insights/archive/archive-pdfs/build-better-brics.pdf> (датум приступа: 23.12. 2015.)

[10] *South Africa's position in BRICS* (2013) Quarterly Bulletin – January to March 2013, Republic of South Africa, Pretoria

[11] *The strategy for BRICS economic partnership* (2014) Ufa, Russian Federation доступно на: <http://en.brics2015.ru/> (датум приступа: 12. 10.2017)

[12] *Ufa Declaration*, VII BRICS Summit, Ufa, Russia, July 9, 2015. доступно на: <http://en.brics2015.ru/> (датум приступа: 12. 10.2017)

[13] *Memorandum of Understanding on the Creation of the Joint BRICS Website*, доступно на: <http://www.brics.utoronto.ca/docs/150709-website-en.html> (датум приступа: 13.10.2018.)

[14] *Memorandum of Understanding on Cooperation in Science, Technology and Innovation*, доступно на: <http://www.brics.utoronto.ca/docs/BRICS%20STI%20MoU%20ENGLISH.pdf> (датум приступа: 14. 02. 2019.)

[15] www.rt.com датум приступа: (09. 10.2017.)

[16] <http://brics.itamaraty.gov.br> (датум приступа: 15. 10. 2017.)

[17] www.worldometers.info (датум приступа: 14. 02. 2019.)

[18] <http://en.brics2015.ru/> (датум приступа: 12. 10.2017.)